

EL CONSOLAT DE MAR I ELS CONSOLATS D'ULTRAMAR, INSTRUMENT I MANIFESTACIÓ DE L'EXPANSIÓ DEL COMERÇ CATALÀ

MARIA TERESA FERRER I MALLOL
Institució Milà i Fontanals
(CSIC, Barcelona)

I. EL CONSOLAT DE MAR

1. *Els inicis del comerç marítim català*

Després de la conquesta de Barcelona per l'exèrcit franc l'any 801, la ciutat passà a ésser el centre urbà més meridional de l'Imperi Carolingi i més pròxim a la frontera amb el Califat de Còrdova; la seva situació fronterera entre el món islàmic i el món cristià la convertí en lloc de pas obligat per als mercaders europeus que es dirigien a Al Andalus per tal d'adquirir-hi productes de luxe. El pas de comerciants i de mercaderies animà el comerç local, encara que molt lentament; hi havia contactes amb l'Orient mediterrani perquè pervenien a Catalunya objectes de luxe orientals, mentre que a l'Orient hi arribà coral català. La part que pogueren tenir els mercaders autòctons en aquest comerç internacional és desconeguda per ara¹.

Però, com dèiem, el creixement del comerç local fou molt lent. La proximitat de la frontera comportava alguns beneficis però també riscos greus. Les tropes musulmanes saquejaren repetidament el territori barceloní

---

¹E. FELIU I MONTFORT, *Activitats econòmiques*, a *Història de Barcelona*, Ajuntament de Barcelona-Enciclopèdia Catalana, 2, Barcelona, 1992, pp. 232-233.

i la mateixa ciutat. La incursió d'Almansor del 985 fou especialment devastadora.

La ciutat es recuperà aviat d'aquestes adversitats i durant el segle XI, quan els comtes de Barcelona ja s'havien alliberat de la tutela carolíngia, Barcelona experimentà una notable expansió urbana. Fora de les muralles romanes, que havien protegit la ciutat de tants perills, creixeren ravals, les *viles noves*, on s'instal·laren pagesos, artesans, mercaders, mariners i pescadors, que no trobaven espai adequat per a ells dins dels límits reduïts de la ciutat romana².

Un d'aquests ravals extramurs fou la *Vilanova de la Mar*, que es formà entre la platja i les muralles i on residien mariners, pescadors, mercaders i artesans d'oficis lligats a la mar³. Aquest raval comptava ja des del 998 amb església pròpia, Santa Maria del Mar.

Les activitats marítimes de la ciutat anaren augmentant durant el segle XI; se sap que hi havia comerç de blat amb Narbona i que els barcelonins freqüentaven diversos ports del Llenguadoc i de Provença⁴ i segurament també Gènova, on consta que portaven esclaus sarraïns; la llista dels impostos que havien de pagar a Gènova els mercaders forasters, al començament del segle XII, entre 1128 i 1130, reflecteix probablement una situació anterior⁵. Els Usatges de Barcelona promulgats en aquest segle protegien els vaixells que entressin o sortissin del port de Barcelona des del Cap de Creus fins al Cap de Salou, cosa que ha estat interpretada tradicionalment com a signe d'un comerç marítim prou important com perquè l'autoritat pública se'n preocupés⁶.

El comerç, però, es veia perturbat per la inseguretat dels mars veïns, a causa de la presència islàmica a les illes Balears. Les illes eren un centre

²Ph. BANKS, *L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300*, a *Història de Barcelona*, 2, pp. 38-40.

³S. SOBREQUÉS VIDAL, *La Barcelona de l'alta Edat Mitjana*, a *Història de Barcelona*, Barcelona, ed. Aedos, 1975, p. 208. P. VILA i L. CASASSES SIMÓ, *Barcelona i la seva rodalia al llarg dels temps*, Barcelona, Aedos, 1974, pp. 77-78. Ph. BANKS, *L'estructura urbana de Barcelona, 714-1300*, a *Història de Barcelona*, 2, pp. 57-58, 60-61, 64 i plànols 2 de pp. 67-68.

⁴M. RIU, *Barcelona dins el marc urbà de Catalunya i la Mediterrània*, a *Història de Barcelona*, 2, p. 358.

⁵*I Libri Iurium della Repubblica di Genova*, a cura d'A. ROVERE, Regione Liguria - Assessorato alla Cultura. Società Ligure di Storia Patria, i Ministeri per i beni culturali e ambientali. Pubblicazioni degli Archivi di Stato, Gènova, 1992, I/1, doc. 3.

⁶F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Ed. Alpha, 1962, 2^a ed., I, p. 29.

d'operacions corsàries que no solament perjudicaven l'incipient comerç català sinó també el provençal i l'italià. S'explica així la croada per conquerir Mallorca que reuní naus i gent de Pisa, de Lucca, Pistoia, Florència, Siena, Roma, Volterra, Còrsega, Sardenya, els comtats catalans i Provença, sota la direcció del comte Ramon Berenguer III de Barcelona. Els croats aconseguiren prendre Mallorca el 1115, però no aconseguiren mantenir l'illa davant la reacció almoràvit posterior; el comte de Barcelona es veié obligat a tornar a la Península per rebutjar un atac almoràvit que arribà a l'entorn de Barcelona el 1115⁷.

Malgrat que fos una conquesta efímera, fou una demostració de poder que donà més seguretat als navegants, i un precedent per a la conquesta definitiva, que es realitzà en el segle següent. Per als catalans havia significat, a més, l'inici de l'expansió marítima quan encara no havia conclòs la conquesta del territori de la Catalunya actual. Recordem que Tortosa no fou ocupada fins a l'any 1148, mentre que Lleida fou conquerida el 1149.

La participació del comte Ramon Berenguer III en la conquesta de Mallorca, malgrat que hagués de menester l'ajut de la flota pisana, i la croada contra Almeria de 1147, en temps de Ramon Berenguer IV, així com la conquesta de Tortosa, per a les quals calgué ajuda de la flota genovesa⁸, foren la demostració d'un poder naval creixent. Les flotes de guerra no sorgeixen del no-res, exigeixen una certa tradició de transport marítim,

---

⁷*Liber Maiolichinus de gestis pisanorum illustribus*, ed. de L. A. MURATORI, *Rerum Italicarum Scriptores*, VI; i de C. CALISSE, Roma, 1904. N'hi ha una traducció catalana a cura de M. MULET I MAS, Palma de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana, 1991. Cf. també l'estudi de J. VIDAL I ALCOVER, *El llibre de Mallorca (Liber Maiolichinus o Maiorichinus). Introducció a l'edició del poema llatí i la seva traducció catalana a Mallorca. La primera conquesta cristiana. El 1114. cent quinze anys abans de Jaume I*, Fundació Jaume I, Nadala, Barcelona, 1979, pp. 20-78. Cf. també S. SOBREQUÉS, *Els grans comtes de Barcelona*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1961, pp. 174-180; J.R. JULIÀ VIÑAMATA, *La situazione politica nel Mediterraneo occidentale all'epoca di Raimondo Berengario III: la spedizione a Maiorca del 1113-1115*, "Medioevo. Saggi e Rassegne", 16 (1992), especialment pp. 61-68, que també fa una síntesi de la política internacional del comte Ramon Berenguer III. Cf. també els breus comentaris de G. SCALIA, *Contributi pisani alla lotta anti-islamica nel Mediterraneo centro-occidentale durante il secolo XI e nei primi decenni del XII*, "Anuario de Estudios Medievales", 10 (1980), pp. 135-144 i especialment pp. 137-140. El Prof. Scalia tenia en preparació una nova edició del *Liber Maiorichinus*. Sobre l'atac contra Barcelona: Ph. BANKS, *L'estructura urbana de Barcelona*, p. 48. Sobre les relacions amb Pisa en aquesta època, cf. també M.T. FERRER I MALLOL, *Le comunicazioni e gli scambi tra Pisa e Barcellona*, a "Pisani viri in insulis et transmarinis regionibus potentes". Pisa come nodo di comunicazioni nei secoli centrali del Medioevo. Convegno internazionale di Studi (Pisa, 1998), en curs de publicació.

⁸F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, Barcelona, Alpha, 1962, I, pp. 176-178.

vaixells i, especialment, personal tècnic, mariners i pilots, dels quals ja començaven a disposar els catalans.

De l'activitat comercial marítima en el segle XII en tenim més notícies que en el segle anterior. Els catalans s'aventuren ja fins a l'Orient mediterrani; en dona fe un document de 1111, que ens mostra un grup de catalans a Trípoli, amb notari inclòs⁹ i a la fi del segle els barcelonins reben privilegis al port de Tir¹⁰; alguns préstecs marítims que encara no són a risc de mar són indicatiu també d'un moviment comercial més intens: un préstec per a un viatge en la nau d'Arnau Pere d'Arcs, l'any 1147, un altre que s'havia de pagar a Mallorca el 1187 i altres del 1198, a pagar al retorn de sengles viatges marítims¹¹. La notícia d'un viatge que Pere Adarró havia d'emprendre a l'Espanya musulmana el 1169 ens ha arribat gràcies al seu testament¹². La documentació sobre la mostolafia, és a dir sobre el monopoli de la redempció de captius, és un altre bon indicatiu del creixement de l'activitat marítima i comercial catalana: mentre que el 1105 són quatre jueus els qui tenen l'exclusiva de portar a Espanya els captius sarraïns que es redimeixen, el 1144 ja és el mercader barceloní Arnau Pere d'Arcs qui té aquesta exclusiva, el mateix que, com ja hem vist, pren un préstec marítim el 1147; el 1178 és Bernat Marcús qui té la facultat de negociar la redempció de captius sarraïns i de portar-los amb la seva nau a Bugia, Ceuta o altres terres sarraïnes, on també pot redimir captius cristians, facultat que comparteix des del 1185 amb Bernat Adarró. La mostalafia quedà dins d'aquesta família força temps, puix que Bernat Adarró era el gendre d'Arnau Pere d'Arcs¹³.

⁹E. FELIU, *Activitats econòmiques*, p. 234.

¹⁰LI. NICOLAU D'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Barcelona, 1926, pp. 19-20.; pp. 21-22 de la nova edició de Barcelona, Ed. Proa, 1974. D. JACOBY, *Conrad, Marquis of Montferrat, and the Kingdom of Jerusalem (1187-1192)*, a *Dai feudi monferrini e dal Piemonte ai nuovi mondi oltre gli Oceani*, Atti del Congresso Internazionale (Alessandria, 1990), ed. L. BALLETO, Alessandria, 1993, pp. 191-192 i 211, reimprès a *Trade, Commodities and Shipping in the Medieval Mediterranean*, Variorum Collected Series, 1997.

¹¹A. GARCIA I SANZ, M.T. FERRER I MALLOL, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1983, II, docs. 1-4.

¹²C. BATLLE I GALLART, *Las relaciones comerciales de Barcelona con la España musulmana a fines del siglo XII e inicio del XIII*, "Anales de la Universidad de Alicante", 6 (1987), p. 108 i doc. 3.

¹³M.T. FERRER I MALLOL, *Els redemptors de captius: mostolafs, eixees o alfaquecs (segles XII-XIII)*, *Medievalia*, 9 (1990), pp. 85-106 i docs. I-VIII. Alguns d'aquests documents foren publicats també per C. BATLLE, *Las relaciones comerciales de Barcelona con la España musulmana*, docs. 1 i 5, que no vaig poder citar en el meu article que, malgrat haver sortit el 1990, amb posterioritat al d'aquesta autora, era dipositat en poder de la revista des de 1985 per

Les intenses relacions amb l'Espanya musulmana, amb la Mallorca islàmica, amb el Magreb i amb l'Orient mediterrani que ens mostra la documentació es veu confirmada també per la llista de productes taxats a la lleuda de Barcelona del segle XII on n'hi ha de procedents de l'Espanya musulmana i de l'Orient¹⁴.

Una font narrativa, el viatge del jueu Benjamín de Tudela, que es realitzà entre 1160 i 1173, confirma el desenvolupament del comerç marítim de Barcelona. Segons el testimoni de Benjamín de Tudela, la ciutat era petita, però tenia un port actiu, on arribaven naus del Mediterrani central i també de l'oriental i el mateix Benjamín de Tudela esmentà la presència de catalans a Alexandria. Aquesta presència al Mediterrani oriental, a Palestina, per exemple, resulta confirmada per documentació diversa de la fi del segle XII¹⁵. En l'àmbit més pròxim, els tractats comercials amb Montpeller (que no s'ha conservat) i amb Gènova ens confirmen l'existència de relacions comercials fluides que calia regular¹⁶. Cal no oblidar, perquè contribuïen a reforçar el teixit comercial, les activitats comercials per terra, tant amb Aragó i l'Espanya musulmana més pròxima, com amb Occitània i les més llunyanes fires de Xampanya¹⁷.

En el segle XIII l'activitat marítima s'havia expandit tant que permeté emprendre la conquesta de Mallorca amb flota pròpia. No seguirem ja ara l'expansió del comerç català, perquè ens portaria fora dels límits del tema que ens hem proposat de tractar; ens fixarem, més aviat, en els

---

a l'Homenatge al Prof. F. Udina. P. BONNASSIE, *Catalunya mil anys enrera*, II, Barcelona, Edicions 62, 1981, p. 286, confon la concessió de l'amotallafia" o mostolafia a Arnau Pere d'Arcs amb la creació de la mostassafia, és a dir, la vigilància de les activitats artesanals i comercials de la ciutat.

¹⁴J. SOBREQUÉS I CALLICÓ, *La lleuda de Barcelona del segle XII*, "Miscel·lània R. Aramon i Serra", IV, Barcelona, 1984, pp. 334-335.

¹⁵J. GONZÁLEZ LLUBERA, *Viajes de Benjamín de Tudela (1160-1173)*, traducidos por-, Madrid, 1918, p. 52; sobre el comentari de Benjamín de Tudela cf. també A. DURAN I SANPERE, *La ciutat del segle XII: El viatger Benjamín de Tudela, a Barcelona i la seva història*, II. *La societat i l'organització del treball*, Barcelona, Curial, 1973, pp. 577-580.

¹⁶M.T. FERRER I MALLOL, *Els italians a terres catalanes (segles XII-XV)*, "Anuario de Estudios Medievales", 10 (1980), pp. 429-431. La referència a un tractat comercial amb Montpeller es troba en el tractat amb Gènova de 1127. Sobre les relacions amb Gènova, cf. també M.T. FERRER I MALLOL, *I mercanti catalani nelle terre catalane nei secoli XII-XIV*, "Archivio Storico del Sannio", III (1998), pp. 41-101; i *Catalans i genovesos a la darrerria del segle XIII*, "Anuario de Estudios Medievales", 26/2 (1996), pp. 783-823.

¹⁷M.T. FERRER I MALLOL, *Nous documents sobre els fires de la Xampanya*, "X Congreso de Historia de la Corona de Aragón", Comunicaciones 3,4 y 5, Institución Fernando el Católico (CSIC), Saragossa, 1982, pp. 151-159.

aspectes institucionals que calgué regular per tal de facilitar el seu desenvolupament.

2. *El raval de Ribera i la universitat dels prohoms de Ribera*

L'activitat marítima i comercial repercutí en l'expansió del raval marítim de Barcelona, anomenat ara la Ribera, i en la influència dels seus prohoms més representatius, que aconseguiren de Jaume I importants privilegis, com el de 1227 que assegurà a les naus barcelonines la prioritat en el nòlit de mercaderies destinades a Alexandria o a Ceuta, o les del retorn, amb preferència a qualsevol vaixell estranger que es trobés a Barcelona o a aquells ports¹⁸.

Els serveis que els homes de mar barcelonins degueren prestar a Jaume I en la conquesta de Mallorca, l'any 1231, van moure el rei a concedir nous privilegis al raval de la Ribera; un privilegi del 1243 assegurava l'ús públic de la platja i un espai annexe, on no es podria construir, per tal de facilitar el moviment d'embarcacions de poc calat, aparells, estris de pesca etc.; un altre privilegi de 1258 creava la universitat dels prohoms de Ribera, que aconseguia així autonomia administrativa per a defensar el raval contra enemics, organitzar armament d'estols, recaptar diners per a aquests objectius i redactar ordinacions¹⁹.

Algunes d'aquestes facultats foren exercides immediatament; la nova corporació es constituí i nomenà un prohom major, Jaume Gruny, que hauria d'exercir el càrrec durant un any; segons la concessió reial, aquest prohom podia actuar amb independència respecte als oficials reials, veguer i batlle, que no podien intervenir en els afers de la nova comunitat. Immediatament després del nomenament, el prohom major i els altres prohoms de Ribera

¹⁸A. de CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, reed. anotada a cura d'E. GIRALT Y RAVENTÓS i C. BATLLE Y GALLART, Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1961, docs. 12-13.

¹⁹J.M. FONT I RIUS, *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)*, a *Estudios sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*, Col·lectànea de treballs del Prof. Dr. Josep Mª Font i Rius amb motiu de la seva jubilació acadèmica, Barcelona, Edicions Universitat de Barcelona, 1985, pp. 690-691. Cf. el privilegi que legitimava l'associació dels prohoms de Ribera a *Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, Barcelona, Fundació Noguera i Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1984, pp. 73-75, i vol. III. 2. *Diplomatari*, a cura d'A. GARCIA, doc. 1, pp. 9-10.

redactaren unes ordinacions marítimes que foren aprovades pel rei el mateix any 1258, concretament el 26 d'agost³⁰.

3. *Les ordinacions de 1258*

Aquestes ordinacions reglamentaren:

1. La seguretat de les naus i les mercaderies, concretament les obligacions del patró, que no ha d'abandonar la nau fins que les mercaderies són descarregades; que ha de controlar, abans de salpar, que el vaixell porta les provisions necessàries per a quinze dies i les armes adequades, segons la mena d'embarcació, i la càrrega ben estibada; també reglamenta les obligacions dels mariners, que han de vetllar per la seguretat de la nau, aparells i mercaderies i per la seguretat del personal embarcat, des del patró als mercaders; per raó de seguretat, una part d'ells han de dormir a bord amb les seves armes quan la nau és a port i la mercaderia carregada sobrepassa un cert valor; no poden abandonar la nau, quan entra a port fins que està totalment descarregada; han de pujar les embarcacions a la platja quan el patró ho indiqui; a més han de portar armes pròpies, que varien segons la funció del mariner, poques armes si és un mariner simple, més armes si ha d'actuar també com a ballester: tant patró com mariners han d'auxiliar els altres vaixells barcelonins, si es troben en perill a un altre port o a la mateixa ribera de Barcelona; reglamenta també les obligacions dels patrons de gròndoles, que servien per descarregar les naus ancorades prop de la platja, ja que Barcelona no tenia port on poder atracar. Els grondolers no poden portar els mariners a terra fins que les mercaderies no hagin estat desembarcades totalment i no han de carregar excessivament la gròndola per evitar danys a les mercaderies, cas en el qual haurien d'indemnitzar els desperfectes.

2. Les relacions laborals entre patró i mariners; dictaminen que, en cas de defunció del mariner després d'embarcar-se i en cas d'enfermetat o accident durant el viatge, el patró ha d'abonar el salari complet en el primer cas i també en els altres, si prosseguia el viatge, i l'havia de mantenir com si treballés; si l'accident sofert era de tal magnitud que el mariner no podia continuar, i aquest era el parer de dos prohoms, el patró li podia pagar la

---

³⁰J.M. FONT I RIUS, *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)*, pp. 692-693.

meitat del salari i el podia substituir; el substitut cobraria la meitat del salari del patró i l'altra meitat l'haurien de pagar els mercaders que haguessin carregat a la nau.

3. La regulació d'aspectes mercantils del transport naval. Es delimiten, per exemple, les obligacions de patró i mercaders respecte als impostos, és a dir, que els primers han de pagar els deguts per la nau i els mercaders els de les mercaderies; es regulen aspectes d'una societat mercantil especial, que és la del comú, conjunt de mercaderies adquirides amb els diners de diversos partíceps, que un mercader o mariner s'encarregava de vendre en el port de destinació i d'esmerçar el producte de la venda en mercaderies de retorn.

4. Es crea o es regula la figura dels cònsols itinerants embarcats en nau, escollits per tripulants i mercaders de cada nau, que tindrien autoritat sobre tots ells durant el viatge i al port de destinació i també sobre altres barcelonins que hi hagués en aquest port, tant en terres cristianes com islàmiques. Els cònsols actuarien per delegació del rei i dels prohoms de Ribera. En cas que haguessin de marxar del port de destinació del vaixell podien nomenar dos substituïts. Els cònsols comptarien amb dos o cinc consellers, segons la grandària dels vaixells; l'elecció havia de fer-se quatre o vuit dies abans de la sortida de la nau de Barcelona²¹.

Cal assenyalar la importància de la creació de la "universitat" dels prohoms de Ribera, una entitat quasi municipal per al raval marítim de la ciutat de Barcelona²², ciutat que en aquell mateix moment adquiria plena autonomia respecte dels oficials reials²³. La universitat de la Ribera havia de durar poc, però la seva actuació havia de servir de referent per al posterior Consolat de mercaders de Barcelona creat el 1279 i el Consolat de Mar, estructurat definitivament el 1348.

---

²¹A. de CAPMANY, *Memorias*, doc. 14 (II, 10 antiga ed.) i *Consolat de Mar*, a cura de F. VALLS I TAVERNER, Barcelona, Ed. Barcino, 1931, II, pp. 119-134 (Els Nostres Clàssics, 37). Cf. també J.M. FONT I RIUS, *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)*, pp. 692-707, i *Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 73-77.

²²J.M. FONT I RIUS, *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)*, pp. 709-710. C. BATLLE GALLART, *Els prohoms de la Ribera de Barcelona i llurs atribucions en matèria urbanística (segona meitat del segle XIII)*, a *El Pla de Barcelona i la seva història*, Barcelona, 1984, p. 160.

²³J.M. FONT I RIUS, *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas (1258)*, p. 691.

Particularment les ordinacions de 1258 serien assumides plenament pel Consolat de Mar.

Hi ha algunes notícies posteriors de l'actuació dels prohoms de Ribera. El 1274, per exemple, havien de controlar que les vitualles que portaven els vaixells fossin les estrictament necessàries per al viatge, així com les eixàrcies, pega, claus etc., a fi que sota l'excusa del proveïment no es burlés la prohibició de portar aquests articles a terres sarraïnes²⁴. També hi ha notícia d'actuacions seves en matèria urbanística en el raval de Ribera l'any 1278²⁵.

4. Creació del consolat de mercaders de Barcelona el 1279

No se sap el motiu pel qual desaparegué la "universitat" dels prohoms de Ribera. S'ha dit que les autoritats municipals barcelonines el veien amb recel pel seu caràcter local, a més de gremial²⁶. El privilegi pel qual Pere el Gran creà el consolat de mercaders, el 19 de juny de 1279, no fa cap menció de la Ribera ni dels homes de mar. Només autoritza els mercaders de Barcelona per elegir-ne dos, que no anomena encara cònsols, els quals haurien d'ocupar-se del bé del comerç²⁷. No detalla les atribucions dels mercaders elegits com a representants del col·lectiu. Suposo que la raó d'aquesta manca de detalls s'explica per l'existència de l'antecedent de la universitat dels prohoms de Ribera, que dibuixava un camp d'acció conegut per tots.

Malgrat que no tenim coneixement que la universitat dels prohoms de Ribera fos derogada, és evident, per l'actuació posterior dels dos cònsols, que aquests la succeeixen, ja que usen el privilegi concedit per nomenar

---

²⁴A. de CAPMANY, *Memorias*, II, 41-2. A. MASIÀ I DE ROS, *La Corona de Aragón y los estados del norte de Africa. Política de Jaime II y Alfonso IV en Egipto, Ifriquia y Tremecén*, Instituto Español de Estudios Mediterráneos, Barcelona, 1951, doc. 1.

²⁵C. BATLLE, *Els prohoms de la Ribera de Barcelona*, p. 160.

²⁶C. BATLLE GALLART, *La crisis social y económica de Barcelona*, Barcelona, CSIC. Departamento de Estudios Medievales (Institución Milá y Fontanals), Barcelona, 1973, I, pp. 71 i ss. J. M. FONT I RIUS, *La universidad de prohombres de Ribera de Barcelona y sus ordenanzas marítimas*, pp. 691 i 707-711. Cf. també *Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'Arcadi GARCIA, pp. 74-77.

²⁷A. de CAPMANY, *Memorias*, doc. 28 (II, 248 antiga ed.).

cònsols a les naus destinades al Llevant mediterrani, que els prohoms de Ribera tenien concedit²⁸.

Les novetats més importants són que el consolat naixent es consolida com una comissió executiva de dos prohoms i que els mercaders de tota la ciutat i no únicament els homes de mar del raval de Ribera són els electors dels dos representants de la mercaderia.

5. *Extensió del Consolat a València i a Mallorca*

Des de Barcelona, la nova corporació s'estengué al cap de pocs anys a València. El 1283 aquesta ciutat rebé un privilegi similar al de Barcelona de 1279. Segons aquest privilegi, els representants de la gent de mar, que reben ja el nom de cònsols, podrien resoldre les querelles aplicant el costum de mar usat a Barcelona²⁹.

Mallorca obtingué consolat durant la seva època de regne privatiu, el 1326, però en la seva forma definitiva li fou atorgat pel rei Pere el Cerimoniós el 1343, immediatament després de la seva reincorporació a la Corona catalano-aragonesa. Aquest reforma s'inspirà en el Consolat de Mar de València, que en aquells moments era el que es trobava més ben reglamentat³⁰.

6. *Evolució del Consolat barceloní. Reestructuració del 1348*

Com a vegades s'esdevé, la corporació pionera, que era la barcelonina, havia quedat endarrerida en la seva evolució institucional respecte a València i a Mallorca. Per això, l'any 1348, sol·licità que li fos concedit el Consolat de Mar igual com el tenia Mallorca, que gaudia del model més perfeccionat. Des d'aquest moment, el Consolat de Mar de Barcelona estigué constituït per dos cònsols i un jutge d'apel·lacions, que el Consell de Cent, l'assemblea representativa de la ciutat, escollia cada any el dia de Sant Marc,

---

²⁸M.T. FERRER I MALLOL, *Sobre els orígens del Consolat de Mar a Barcelona el 1279 i sobre els cònsols d'Ultramar a bord de vaixells. Un exemple de 1281*, "Anuario de Estudios Medievales", 23 (1993), pp. 143-144.

²⁹*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 81-86, i III. 2. *Diplomatari*, doc. 58.

³⁰*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 94-100, i III. 2. *Diplomatari*, docs. 97-99.

el 25 d'abril³¹. Els cònsols havien d'exercir la jurisdicció marítima en primera instància, mentre que el jutge d'apel·lacions havia de conèixer les apel·lacions a les sentències dels cònsols.

Malgrat que el privilegi de 1279 establia que l'elecció dels cònsols competia als mercaders, sembla que des de principis del segle XIV el nomenament dels cònsols es feia ja en el sí del Consell de Cent³². La causa d'aquest canvi podria ésser la desconfiança que inspiraven les assemblees no regulades i institucionalitzades, considerades perilloses per a l'ordre públic en una ciutat populosa.

Durant el segle XIV el costum seguit a Barcelona fou que un dels dos cònsols fos home de mar i l'altre mercader. Des de finals del segle XV els homes de mar perderen influència i un dels cònsols fou ciutadà o jurista i l'altre continuà essent mercader³³.

A la fi del segle XIV, concretament el 1394, va néixer una nova institució lligada al Consolat de Mar, la del Consell de la Llotja, que havia d'assessorar els cònsols i, a més, els defenedors o defensors de la mercaderia, que havien d'ocupar-se de la promoció i defensa del comerç, amenaçat pel creixement de la pirateria. Aquests nous representants de l'estament mercantil foren nomenats a totes les ciutats i viles marítimes, en compliment dels acords del Parlament de ciutats marítimes del 1400. La seva funció primordial fou la d'administrar l'impost del pariatge, creat per aquest Parlament per a sufragar l'armament de flotes destinades a netejar les rutes marítimes de corsaris i a defensar Sardenya, compromís aquest que havien assumit les ciutats al Parlament. L'impost del pariatge donà autonomia financera als defensors de la mercaderia i una capacitat d'acció superior a la que tenien els cònsols, que quedaren descarregats de les responsabilitats de promoció i defensa del comerç³⁴.

---

³¹*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 100-102. i III. 2. *Diplomatari*, doc. 4.

³²*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, p. 78.

³³*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 121-122 i 124.

³⁴C. CARRÈRE, *Barcelone, centre économique à l'époque des difficultés, 1380-1462*, Paris-La Haya, 1967, pp. 52-61 i 713-714 (I, pp. 51-60 i II, pp. 198-199 de la traducció catalana: *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Barcelona, Fundació S. Vives Casajuana i Curial, 1978) s'ocupa força extensament de l'organització dels defenedors de la mercaderia. Creu que és una generalització de la institució creada a Barcelona el 1394 a iniciativa dels mercaders i mitjançant un privilegi de Joan I. Cf els capítols del Parlament de 1400: *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, publ.

L'èxit del Consolat de Mar en determinà l'expansió a altres llocs de Catalunya, a Tortosa el 1363; a Girona el 1385; a Perpinyà el 1388; a Sant Feliu de Guíxols el 1443. Durant el segle XV traspasà fronteres i s'implantà primer a Montpeller, el 1463, i després a Marsella el 1474, llocs que usaren els costums marítims catalans. La idea del consolat fou trasplantada també a Castella el 1494, amb la creació del Consolat de Burgos³⁵.

Les Llotges que els Consolats de Mar de Barcelona, Mallorca, Perpinyà i València van fer construir per instal·lar les seves seus són, a més de mostres bellíssimes del gòtic civil català, record perenne de la seva existència³⁶.

7. Jurisdicció pròpia del Consolat de Mar

La jurisdicció exercida pels cònsols de la mar abans de 1348 és poc coneguda. Sembla que es devia limitar a composicions amistoses, arbitratges i assessorament dels tribunals ordinaris, especialment dels afers més contemplats en el Llibre del Consolat de Mar: nolis, contractació de mariners, llançament de càrrega per la borda en cas de temporal, pèrdua o deteriorament de la mercaderia a la nau per mulladura etc.³⁷

La jurisdicció del Consolat de Mar s'amplià a partir del 1348 i es desenvolupà en comunicació constant entre els tres consolats més importants, el de Barcelona, el de València i el de Mallorca, creant-se a poc a poc un corpus de dret marítim³⁸.

---

per la Real Academia de la Historia. *Cortes de Cataluña*, Madrid 1901, vol. IV, Parlament de Tortosa i Barcelona de 1400-1401, capítols 18-22, pp. 388-391, i capítols 24-28, pp. 391-393. M.T. FERRER I MALLOL, *La conquesta de Sardenya i la guerra de cors mediterrani a Els catalans a Sardenya / I Catalani in Sardegna*, Generalitat de Catalunya- Consell Regional de Sardenya, ed. catalana: Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1984, pp. 38-40. IDEM, *Barcelona i la política mediterrània catalana: el Parlament de 1400-1401*, XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona (Sassari-Alghero 1990). *La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XVIII)*. I. Il "regnum Sardiniae et Corsicae" nell'espansione mediterranea della Corona d'Aragona, vol. secondo. Comunicazioni, I, pp. 427-439.

³⁵*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. I. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 111-116.

³⁶*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. I. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, p. 128. J.F. CABESTANY FORT, "Cònsols de Mar" y "Cònsols d'Ultramar" en Cataluña (siglos XIII-XV), a *Le genti del mare Mediterraneo*, a cura de R. RAGOSTA, Nàpols, L. Pironti, 1981, pp. 407-408.

³⁷*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. I. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 78-80.

³⁸*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. I. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 94-111.

A la fi del segle XIV, els consolats estengueren el seu àmbit d'actuació als afers mercantils no marítims. Aquesta expansió quedà reconeguda pel privilegi concedit pel rei Martí l'Humà, el 1401, simultàniament als consolats de mar de Barcelona, Mallorca, Perpinyà i Tortosa, després de la celebració del Parlament de les ciutats marítimes de 1400. El consolat de València, que ja exercia jurisdicció en temes mercantils, no sol·licità aquest privilegi fins molt més tard³⁹.

8. *El Llibre del Consolat de Mar*

Només dedicaré unes paraules a recordar que una de les aportacions fonamentals del Consolat de Mar fou la de fixar els costums marítims i les ordinacions dictades pels cònsols en un codi, el Llibre del Consolat de Mar, un codi que exercí gran influència a tot el Mediterrani⁴⁰.

II. ELS CONSOLATS D'ULTRAMAR

El desenvolupament del comerç marítim català, i molt concretament del barceloní, havia determinat la presència de mercaders i mariners catalans en països diversos i llunyans: el Magreb, Egipte, Palestina, l'Imperi Bizantí i, naturalment, els estats europeus.

Malgrat que els mercaders eren gent intrèpida i capaç de trobar solucions als mil problemes que podien presentar-se a països de llengües, cultura i religió diferent, aviat veieren la necessitat de comptar, als principals ports, amb el suport de persones que defensessin els seus interessos prop de les autoritats locals, administressin justícia en els conflictes entre els mateixos catalans i els ajudessin, si calia, tal com ho feien per exemple els italians, que havien començat l'expansió comercial abans que els catalans⁴¹.

---

³⁹*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 123-125, III. 2. *Diplomatari*, docs. 17, 96, 126, 156, 158, 159, 162.

⁴⁰*Llibre del Consolat de Mar*, vol. III. 1. *Estudi Jurídic*, a cura d'A. GARCIA, pp. 141-275.

⁴¹Cf. la documentació conservada a l'Arxiu de la ciutat de Barcelona sobre els consolats d'Ultramar: P. VOLTES BOU, *Repertorio de documentos referentes a los Cónsules de Ultramar y al Consulado de mar, conservados en el Instituto Municipal de Historia de Barcelona*, "Documentos y Estudios", XIII (1964). Aportaciones a la Historia Económica y Social de la Ciudad, pp. 21-165. Un estat de la qüestió a J.F. CABESTANY FORT, "Cònsols de Mar" y "Cònsols d'Ultramar" en Cataluña (siglos XIII-XV), *Le genti del mare Mediterraneo*. XVII

Sembla que els primers consolats catalans estables a l'estranger foren els de Tunis i Bugia, en una àrea que els catalans, i concretament els barcelonins, havien visitat amb fins comercials des de més antic. El 1253 ja era en ple funcionament l'alfòndec de Tunis, regit per un cònsol nomenat pel rei⁴².

El consolat d'Alexandria també figura entre els més antics. L'any 1262 Jaume I envià prop del sultà de Babilònia una ambaixada, confiada a Ramon de Conques, un burgès de Montpeller, per demanar autorització per crear consolat i alfòndec a Alexandria. El 1264, Guillem de Montcada, ciutadà de Barcelona, ja era cònsol a Alexandria⁴³.

També el consolat de catalans a Sevilla és dels antics. L'any 1282, ja hi residia un cònsol català, Pere de Cardedeu, que obtingué importants privilegis comercials per als catalans, els mateixos de què gaudien els genovesos, aquell mateix any⁴⁴. A Itàlia, el consolat de catalans a Gènova i de genovesos a terres catalanes havia estat creat en virtut de l'acord de 1233. Hi ha notícia d'un nomenament reial de cònsol de catalans a Gènova ja del 1280⁴⁵. A Pisa neix el 1279 com a resultat d'un acord que també instaura el consolat de pisans a terres catalanes⁴⁶. El consolat de Palerm, amb jurisdicció a tota Sicília, fou creat el 1286; més tard es crearen els

Colloquio Internazionale di Storia Marittima, Nàpols, 1981, I, pp. 397-425. C.F. ROHNE, *The origins and development of the catalan consulados ultramarinos from the thirteenth to the fifteenth centuries*, University of Southern California, Ph D. 1966, ed. facs., Ann Arbor University Microfilm International, Michigan, 1983.

⁴²Ch.E. DUFOURCO, *L'Espagne catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIVe siècles*, París, Presses Universitaires de France, 1966, pp.98-101, 103, 106, 112, 115-118, 125-126, 262, 273. IDEM, *Les consulats catalans de Tunis et de Bougie au temps de Jacques le Conquerant*, "Anuario de Estudios Medievales", 3 (1966), pp. 469-479.

⁴³A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco en el reinado de Pedro el Ceremonioso*, "Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón", VI, docs. 1 i 2, pp. 85-88. IDEM, *Un siglo del Consulado de los Catalanes en Alejandría (1416-1516)*, a IX Congreso di Storia della Corona d'Aragona, (Nàpols, 1973). *La Corona d'Aragona e il Mediterraneo: aspetti e problemi comuni da Alfonso il Magnanimo a Ferdinando il Cattolico (1416-1516)*, II, Nàpols, 1982, pp. 225-242.

⁴⁴J. MUTGÉ I VIVES, *Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el consolat de catalans a Sevilla, 1282-1327*, a *El municipi de Barcelona i els combats pel govern de la ciutat*, coord. J. Roca i Albert, Institut Municipal d'Història i Edicions Proa, Barcelona, 1997, p. 32.

⁴⁵M.T. FERRER I MAILLOL, *Catalans i genovesos durant el segle XIII. El declivi d'una amistat*, pp. 787-788.

⁴⁶R. SÁINZ DE LA MAZA, *Il consolato dei Catalani a Pisa durante il regno di Giacomo II d'Aragona. Notizie e documenti*, "Medioevo. Saggi e Rassegne", 20 (1996), pp. 195-221.

consolats de Messina, Tràpani i Siracusa, a causa de l'increment del comerç català a l'illa⁴⁷. En canvi, els consolats catalans a Sardenya són més tardans, del segle XIV; hi ha notícia del nomenament d'un cònsol pels consellers de Barcelona l'any 1301 a Càller, en virtut de la concessió de Jaume I; més tard Jaume II, en vistes als preparatius per a la conquesta de l'illa, concedí a la ciutat de Barcelona, l'any 1321, la facultat de nomenar cònsols a les illes de Sardenya i de Còrsega⁴⁸.

A la fi del segle XV la ciutat tenia més de setanta representacions consulars, totes per delegació de l'autoritat reial i amb autoritat sobre tots els súbdits de la Corona⁴⁹.

1. Nomenament dels cònsols

Tots els primers cònsols estables foren nomenats pel rei en ús de la seva sobirania, però durant el segle XIII coexistiren amb els cònsols itinerants en nau creats a l'empara de les ordinacions de 1258 i també amb els nomenats pels consellers de Barcelona, gràcies als nous privilegis concedits per Jaume I a la ciutat el 1266 i el 1268. Pel primer privilegi, el rei concedí als consellers de Barcelona autorització per nomenar cònsols cada any a les naus que naveguessin a Ultramar, els quals podrien nomenar substituïts, si no volien hivernar al port de destinació⁵⁰.

El segon privilegi amplià el primer i facultà els consellers de Barcelona per elegir cònsols a Ultramar i Romania i a qualsevol lloc on naveguessin els vaixells barcelonins⁵¹. En principi, aquesta concessió

⁴⁷A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 40, pp. 62-63. J. MUTGÉ VIVES, *Il Consell di Barcellona nell'ambito della politica siciliana di Giacomo II d'Aragona*, "Medioevo. Saggi e Rassegne", 20 (1996), pp. 225-226. J.F. CABESTANY FORT, *Els consolats catalans d'ultramar a Sicília*, a cura de F. GIUNTA, M. DE RIQUER, J.M. SANS I TRAVÉ, Barcelona, 1992, pp. 81-88. R. SALICRÚ I LLUCH, *Notes sobre el consolat de catalans a Siracusa (1319-1528)*, a *La Corona d'Aragona in Italia (secc. XIII-XV)*, XIV Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Sassari-Alghero 1990, vol. III, Sassari, 1996, pp. 691-712.

⁴⁸L. D'ARIENZO, *Una nota sui consolati catalani in Sardegna nel secolo XIV*, "Anuario de Estudios Medievales", 10 (1980), pp.593-609.

⁴⁹J.F. CABESTANY, "Cònsols de Mar" y "Cònsols d'Ultramar", pp. 420-425.

⁵⁰A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 19; A. GARCIA, *Llibre del Consolat de Mar*, III. 1. *Estudi Jurídic*, p. 75.

⁵¹A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 23; A. GARCIA, *Llibre del Consolat de Mar*, III. 1. *Estudi Jurídic*, p. 76.

semblava dibuixar per a la ciutat un àmbit diferent d'aquell en el qual la Corona exercia la seva autoritat en el nomenament de cònsols, que era, com hem vist tot el N. d'Àfrica, Sevilla i les ciutats italianes. Però la darrera frase, força ambigua, "i a qualsevol lloc on naveguessin les naus barcelonines", permeté a Barcelona anar avançant en la consecució del monopoli consular i a reivindicar la facultat de nomenar cònsols fins i tot als llocs on el rei ho havia fet fins llavors. Fou aquesta concessió de 1268 la que constituí l'inici de la potestat consular i la que fou inclosa en els nomenaments de cònsols per fundar el dret de la ciutat a fer-los.

La concessió als consellers de Barcelona de la potestat per a nomenar cònsols a Ultramar no va fer desaparèixer, de manera immediata, la facultat que posseïen els cònsols de mar, com a successors dels prohoms de Ribera, per nomenar cònsols itinerants en nau, en virtut de les Ordinacions de 1258. Sabem que els cònsols de mar continuaren exercint aquesta facultat un cert temps, com ho demostra el nomenament d'un cònsol en nau el 1281.

Aquest nomenament, que vaig publicar fa pocs anys a l'"Anuario de Estudios Medievales", és d'un gran interès perquè tenim molt poques notícies sobre cònsols itinerants, ja que són nomenaments fets al marge de les cancelleries reial i municipal, que són les que ens han llegat més documentació. És gairebé per casualitat que ens ha arribat el nomenament de Pere Ris, designat el 1281 cònsol a Constantinoble i tot l'Imperi Bizantí, cap on es dirigia com a mercader, a bord de la nau de Bonany Llor. Els cònsols de mar disposaren en aquest document que totes les naus catalanes, encara que portessin altres cònsols a bord, haurien d'obeir el de la primera nau que hagués arribat a port. Aquests altres cònsols haurien d'ajudar el primer i l'haurien de substituir per ordre cronològic d'arribada, quan el primer se n'anés⁵².

Durant el segle XIV els cònsols itinerants disminuïren perquè s'anà formant una xarxa molt espessa de consolats estables, però no desaparegueren del tot. S'hi degué recórrer, almenys, quan els consolats de Llevant eren

---

⁵²M.T. FERRER, *Sobre els orígens del Consolat de Mar*, pp. 144-149. Sobre Pere Ris cf. A. GARCIA, M.T. FERRER, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, II, 322, n. 1. A la tornada d'aquest viatge, l'any 1296, Pere Ris i Joan Cap, juntament amb Berenguer Cap i Pere Foces, tenien un plet amb Pere Teixeda, que els reclamava uns besants d'or i altres quantitats, en virtut d'un contracte que havien signat i que afectava la nau de Pere Ris i de Joan Cap. Primerament, confiaren la solució de les diferències a uns àrbitres, però Pere Teixeda no acceptà llur sentència i recorregué al rei. Jaume II confià llavors la causa al jutge de la cort, Jaume de Bianya, canonge d'Urgell: ACA, C, reg. 105, f. 223 r. (1296, novembre, 11).

vacants. Aquesta degué ésser la raó del nomenament de Tomàs Llopart, el 1377, pels mercaders que pensaven navegar cap a Beirut amb la nau de Jaume Sorell i Arnau Baseia, de Mallorca. Tomàs Llopart havia d'ésser cònsol fins al retorn a la costa catalana. Bé que el nomenament fou ratificat pel rei, sembla que ens trobem amb una elecció com les previstes per l'ordinació de 1258⁵³.

Resumint, doncs, podem dir que, en els darrers decennis del segle XIII tres autoritats diferents efectuaren nomenaments de cònsols: el rei, els consellers de Barcelona i els cònsols de la mar de la mateixa ciutat; posteriorment sembla que els cònsols de la mar deixaren d'exercir aquesta prerrogativa, mentre que els mercaders continuaren fent ús de l'ordinació de 1258 de tant en tant. A poc a poc, fou la ciutat i, en nom seu, els consellers els qui aconseguiren el monopoli dels nomenaments.

L'afirmació del monopoli no es trobà exempta de dificultats. Mentre Mallorca tingué regne privatiu, entre 1276 i 1343, els mallorquins intentaren tenir cònsols propis a Barbaria. Després de diverses temptatives, ho aconseguiren a Bugia, gràcies a un acord amb el sultà i també hi reeixiren a algunes altres places, malgrat l'oposició del rei de la Corona catalano-aragonesa⁵⁴. La reincorporació de Mallorca a la Corona tancà la discussió només fins a cert punt, perquè consta que el 1351 hi havia un plet pendent de resolució entre Barcelona i Mallorca precisament sobre la facultat de nomenar cònsols a Ultramar⁵⁵.

A vegades, l'elecció del cònsol la feien els mercaders catalans residents en el mateix lloc i la ciutat es limitava a ratificar l'elecció⁵⁶. Això passà, per exemple, al consolat de Siracusa el 1433⁵⁷; es donava el cas també d'intromissió de l'autoritat local en el nomenament del cònsol, com s'esdevingué a Alexandria el 1384, en què el sultà de Babilònia imposà la candidatura del mercader mallorquí Simó Reya⁵⁸, però la ingerència més

---

⁵³A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, doc. VII, pp. 143-144.

⁵⁴Ch. E. DUFOURCO, *L'Espagne catalane et le Maghrib, aux XIIIe et XIVe siècles*, PUF, París, 1966, pp. 411, 420-421, 427, 476, 507, 519. (Trad. catalana: *L'expansió catalana a la Mediterrània occidental, segles XIII i XIV*, ed. Vicens Vives, Barcelona, 1969).

⁵⁵A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 161 (LXXVI de l'antiga edició).

⁵⁶A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, p. 101.

⁵⁷R. SALICRÚ, *Notes sobre el consolat de catalans de Siracusa*, p. 694.

⁵⁸A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, docs. XV-XVII.

freqüent era la del monarca de la Corona catalano-aragonesa, que sempre fou rebutjada per la ciutat de Barcelona que, en canvi, admetia sovint recomanacions reials a favor de determinades persones. Veurem alguns exemples d'ingerències reials.

Pere el Cerimoniós havia designat directament els cònsols de Pisa i de Gènova a petició dels mallorquins mentre es ventilava un procés entre Barcelona i Mallorca pel nomenament dels cònsols d'Ultramar, cosa que provocà la protesta de Barcelona a les Corts de Perpinyà; l'any 1351 el rei hagué d'expedir una declaració salvant els privilegis de Barcelona, que podien quedar afectats per una provisió contrària mentre hi havia un plet pendent⁵⁹. L'any després, el mateix monarca hagué d'anul·lar el nomenament que havia fet a favor de Mateo Dalando com a cònsol de catalans a Trapani⁶⁰. L'any 1450, Alfons el Magnànim intentà imposar el seu candidat al consolat de Constantinoble, Pere Rocafort contra el candidat de la ciutat de Barcelona, Joan de la Via, i la ciutat li hagué de recordar, mitjançant els seus missatgers, que el nomenament dels cònsols de catalans a Llevant era competència de la ciutat segons privilegi que ell mateix havia confirmat⁶¹; més tard, entre 1497 i 1505, Ferran II reivindicà el nomenament del cònsol de Venècia, fundant-se en el fet que a la dita ciutat era conegut com a consolat "d'espanyols"⁶². El mateix monarca topà també amb la ciutat de Barcelona en el nomenament de cònsols a les places africanes que havia conquerit, ja que pretenia que li corresponia fer-los per dret de conquesta. Així, doncs, nomenà un cònsol general de catalans i de totes les altres nacions a Alger i tot el regne de Bugia el 1510 i un cònsol privatiu per a la capital Bugia, mentre que a Tripoli es registrà un doble nomenament de la

⁵⁹A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 161 (LXXVI de l'antiga edició).

⁶⁰A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 163 (LXXVII de l'antiga edició).

⁶¹J.M. MADURELL MARIMON, *Mensajeros barceloneses en la corte de Nápoles de Alfonso V de Aragón, 1435-1458*, CSIC. Escuela de Estudios Medievales, Barcelona, 1963, doc. 291. Cf. també en aquest mateix volum el treball de D. DURAN DUELT, *Monarquía, consellers i mercaders. Conflictivitat en el consolat català de Constantinoble a la primera meitat del segle XV*.

⁶²J. VICENS VIVES, *Ferran II i la ciutat de Barcelona (1479-1516)*, Universitat de Catalunya-Facultat de Filosofia i Lletres, Barcelona, 1936, I, p. 96. Malgrat les reticències inicials en contra, Ferran II aprovà finalment, el 1495, la facultat de Barcelona per nomenar cònsols a l'estranger: *ibidem*, I, p. 260.

ciutat de Barcelona i del mateix rei, que es resolgué amb la retirada del candidat del monarca, que acceptà el nomenament barceloní⁶³.

A finals del segle XV hi hagué molts abusos: els nomenaments es feien a favor de persones molt notables de la ciutat que, generalment, no es desplaçaven a servir el càrrec personalment i hi enviaven un lloctinent⁶⁴. Des de 1498 els cònsols hagueren d'elegir-se per insaculació, com els altres càrrecs municipals, a fi d'evitar-ne la monopolització per l'oligarquia ciutadana. És a dir, els noms de totes les persones que podien aspirar al càrrec eren escrits en butlletes, que eren posades en un sac, d'on se'n treia una a l'atzar⁶⁵.

Alguna vegada, l'autoritat del lloc on el cònsol havia d'exercir no acceptà el nomenament; s'esdevingué així el 1383, quan l'emperador de Constantinoble rebutjà el cònsol nomenat per Barcelona perquè era d'origen genovès⁶⁶. L'any 1397, també hi hagué un incident, bé que només per una qüestió formal, a Damasc quan els oficials del Sultanat de Babilònia no acceptaren la designació de Pere Quintanes perquè presentà només el nomenament dels consellers de Barcelona, sense la confirmació reial, que no havia pogut obtenir perquè el rei Martí era a Sicília⁶⁷.

Un cop nomenats, els cònsols havien de jurar el càrrec i regir-lo fins al final del termini fixat pels electors, segons la concessió de 1266. El càrrec de cònsol no tenia una duració determinada, però no era vitalici, llevat d'alguna excepció com, per exemple, el cas de Berenguer de Reguers, que el 1268 obtingué el consolat de Bugia a vida⁶⁸. A la fi del segle XIV solia durar uns tres anys en els consolats d'Alexandria i Beirut-Damasc; al cap

---

⁶³M. GIL GUASCH, *Fernando el Católico y los consulados catalanes en África*, V Congreso de Historia de la Corona de Aragón, Institución Fernando el Católico, Zaragoza, 1956, pp. 111, 118-119. El nomenament d'un cònsol general per a tot el regne de Bugia i un altre per a la capital causà moltes contencions jurisdiccionals: *ibidem*, pp. 119-121.

⁶⁴J. VICENS VIVES, *Ferran II*, I, p. 145, II, pp. 20, 101, 229, 369.

⁶⁵J. VICENS VIVES, *Ferran II*, II, pp. 290-297, sobre la insaculació, sobre els cònsols en particular: p. 295.

⁶⁶A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient Català (1301-1409)*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1947, docs. DXLII, DLVI, DLVII.

⁶⁷A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, docs. XXXVII-XXXIX.

⁶⁸Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib*, p. 118.

d'aquest temps, el cònsol podia ésser reelegit per a un altre trienni, si els mercaders ho consideraven oportú. No eren, però, períodes rígids⁶⁹.

2. Prerrogatives i obligacions dels cònsols

Les obligacions dels cònsols derivaven de les diverses facetes del càrrec: diplomàtiques, governatives i judicials.

Com a representant del rei a l'estranger havia de mantenir contactes amb les autoritats. Freqüentment havia de presentar cartes reials. Per exemple, l'any 1326 el cònsol de catalans a Tunis havia de presentar cartes del rei al sultà reclamant la devolució d'un captiu barceloní, pres quan es trobava sota guiatge⁷⁰. A vegades el cònsol havia de mantenir negociacions diplomàtiques, com fou el cas de Pere Bussot l'any 1307 a Tunis, quan, en nom de Jaume II, hagué d'exigir reparacions per naus catalanes naufragades a la costa tunisenca —les despulles de les quals havien estat confiscades— i demanar, a més, un ajut econòmic per a conquerir Sardenya⁷¹.

Una de les seves missions principals era la de vetllar per la seguretat de les naus i les persones dels seus connacionals. Havia d'avisar els patrons de la presència de pirates. En cas de perill, podia imposar taxes per contribuir a l'armament de naus destinades a perseguir-los⁷².

També vetllava pels béns i mercaderies dels connacionals. Acudia a la duana per ajudar els mercaders en els tràmits d'entrada o sortida de les mercaderies i per evitar abusos en els impostos que els exigien⁷³. En cas de naufragi de naus catalanes procurava recuperar les mercaderies salvades i, si algun mercader o navegant connacional moria a la seva demarcació, es feia càrrec dels seus béns a fi de lliurar-los als familiars o als consellers de

⁶⁹Cf. la seqüència, coneguda, dels cònsols a A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, pp. 181-183. Uns capítols de 1381 establien el període de tres anys, renovable per altres tres, per al consolat d'Alexandria: *ibídem*, p. 103. doc. publicat per A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 214 (antiga edició II, XCIV) i F. VALLS TERNER, *Consolat de Mar*, III, pp. 115-121.

⁷⁰AHCB, Llibre del Consell, 9, f. 42 r. (1326, juny, 18).

⁷¹V. SALAVERT, *Cerdeña y la expansión mediterránea de la Corona de Aragón 1297-1314*, CSIC, Madrid, 1956, I, p. 306 i II, doc. 204.

⁷²R. SALICRÚ, *Notes sobre el consolat de catalans a Siracusa*, pp. 703 i 705.

⁷³A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, p. 104. Cf. els capítols de 1381 per al consolat d'Alexandria publicats per A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 214 (antiga edició, II, XCIV) i F. VALLS TABERNER, *Consolat de Mar*, III, pp. 115-121.

Barcelona⁷⁴. Era una contingència força freqüent, ja que la vida era més curta i els viatge més llargs, fatigants i accidentats.

Per tal de complir les seves funcions, els cònsols gaudien d'una sèrie de prerrogatives. Una era la universalitat de la seva autoritat en la demarcació que els corresponia. Tots els privilegis insisteixen en l'autoritat del cònsol sobre tots els súbdits del rei en la seva demarcació. El nomenament de cònsol d'Alexandria el 1262 incloïa també entre els súbdits els ciutadans de Montpeller, ciutat que pertanyia a Jaume I⁷⁵.

Com ara, un cònsol podia emparar a persones d'altres nacionalitats; així, per exemple, a la fi del segle XIV, el cònsol de catalans a Beirut-Damasc emparava també els francesos⁷⁶. No necessàriament el cònsol havia d'ésser de la mateixa nacionalitat que els ciutadans a qui emparava: a la fi del segle XV el cònsol de francesos i napolitans a Alexandria era un català, Felip de Parets⁷⁷, mentre que el cònsol de catalans no fou sempre català: a Constantinoble tingueren a vegades cònsols d'origen genovès, com Manuele de Finar, que fou recusat per l'emperador⁷⁸, i a Alexandria els catalans residents a aquell port nomenaren el 1458 Mariotto Scarcialuppi, un mercader florentí que fou recusat⁷⁹. A les ciutats italianes, com Pisa o Gènova, el cònsol de catalans era un mercader autòcton, de la mateixa manera que els cònsols de pisans o de genovesos a terres catalanes eren mercaders locals⁸⁰.

La demarcació de la potestat consular no es limitava generalment a una sola ciutat. El cònsol de Constantinoble tenia autoritat en els primers temps sobre tot l'Imperi Bizantí⁸¹. En el segle XV ja s'havia desdoblant en

---

⁷⁴C. BATLLE I GALLART, *La presència de mercaders catalans al nord d'Àfrica durant el segle XIII, a Homenatge a la memòria del Prof. Dr. Emilio Sáez. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors*, Universitat de Barcelona. Centre d'Estudis Medievals de Catalunya. Institució Milà i Fontanals. CSIC, Barcelona, 1989, pp. 102-104. Cf. també Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane*, p. 115.

⁷⁵A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados de Alejandría y Damasco*, p. 86.

⁷⁶A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados de Alejandría y Damasco*, doc. XVIII (1384).

⁷⁷A. de CAPMANY, *Memorias*, II, doc. 428.

⁷⁸A. RUBIÓ I LLUCH, *Diplomatari de l'Orient Català (1301-1409)*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1947, docs. DXLII, DLVI, DLVII.

⁷⁹A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados de Alejandría y Damasco*, p. 120.

⁸⁰R. SÁINZ DE LA MAZA, *Il consolato dei Catalani a Pisa*. M.T. FERRER I MALLOL, *Catalans i genovesos durant el segle XIII*, pp. 787-788.

⁸¹M.T. FERRER, *Sobre els orígens del Consolat de Mar*, p. 147.

dos consolats, un a Constantinoble i un altre a Modó, a part dels que hi havia a diverses illes gregues, no subjectes ja a l'autoritat de l'Imperi⁸². En canvi, al Mediterrani occidental es registrà la tendència contrària. L'any 1466 es creà un consolat general que abastava Alger, Tremissèn, Fes i Granada a favor de Gabriel Beviure, que segurament coexistia amb vicecònsols presents a les places més importants i Ferran II mantingué aquesta tendència quan nomenà, després de la conquesta de Bugia, un cònsol general d'Alger i el regne de Bugia el 1510, malgrat que també mantingué, al mateix temps, un cònsol privatiu per a la capital, Bugia, tal com ja hem dit abans⁸³.

Els cònsols tenien potestat coercitiva sobre persones i béns, potestat que resultava limitada en la pràctica pel fet de no poder comptar, a l'estranger, amb agents executors que poguessin obligar per la força. Per aquesta causa el nomenament de consol en nau per a Constantinoble de 1281 preveia que els que es resistissin als manaments consulars fossin denunciats als cònsols de mar a la tornada a Barcelona i que es recorregués a les autoritats locals en casos molt greus, per exemple si algun mercader malversava els béns que li havien estat confiats⁸⁴.

Els cònsols tenien també potestat judicial: podien administrar justícia entre els seus conciutadans, imposar penes civils i criminals, embargar béns i atorgar fiances, segons especifiquen algunes provisions per als consolats d'Alexandria i de Sevilla, fent al·lusió, a vegades, a les prerrogatives dels cònsols de les altres nacions. Un nomenament per al consolat de Sevilla especifica que el cònsol podrà detenir, castigar, emparar béns i atorgar fiances⁸⁵, mentre que una altra concessió de consolat a Alexandria, feta per Jaume I el 1264, concreta que els cònsols podran jutjar qualsevol causa entre els seus naturals i imposar penes civils i criminals⁸⁶. Generalment, però, els privilegis al·ludeixen només a les causes civils. Els casos que es presentaven al cònsol eren variats: querelles mercantils, reclamacions d'herències, etc., però a vegades s'havien de fer càrrec de casos més greus, com l'actuació

---

⁸²P. VOLTES, *Repertorio de documentos*, p. 108.

⁸³M. GIL, *Fernando el Católico y los consulados catalanes en África*, pp. 114 i 118.

⁸⁴M. T. FERRER, *Sobre els orígens del Consolat de Mar*, p. 147.

⁸⁵J. MUTGÉ, *Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el consolat de catalans a Sevilla*, p. 32.

⁸⁶A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandria y Damasco*, doc. II.

contra uns mariners que havien deixat el patró de la seva nau a Trípoli i ells havien portat la nau a Siracusa. El cònsol s'havia d'ocupar que els culpables fossin castigats (en aquest cas era fàcil perquè Sicília pertanyia llavors a la Corona catalano-aragonesa) i havia de recuperar la nau i els béns del patró desposseït⁸⁷.

La immunitat diplomàtica era una prerrogativa fonamental perquè el cònsol pogués desenvolupar la seva tasca. En general aquesta immunitat es respectà, però la prudència aconsellà a alguns cònsols no posar a prova la teoria i fugir quan guerres d'inici inesperat posaven en perill la seva llibertat i potser la vida. S'esdevingué així, per exemple, el 1288, quan es produí la ruptura entre Alfons el Franc i Sanç IV de Castella, a causa de l'ajut proporcionat pel primer als infants de la Cerda, privats dels seus drets a la Corona pel seu oncle el rei Sanç IV⁸⁸. No respectà la immunitat un sultà de Babilònia de començaments del segle XV que féu apallissar un cònsol de catalans a Alexandria perquè havia aconsellat als mercaders catalans a Sírïa que fugissin per tal de no pagar una indemnització que el sultà exigia per una presa feta per catalans contra tunisencs procedents d'Alexandria; segons el cronista venecià Emmanuel Piloti, el cònsol trigà sis mesos en curar-se i seguidament quedà confinat durant tres anys a l'alfòndec d'Alexandria com a hostatge fins que, aprofitant la presència de naus catalanes amb ambaixadors al port d'Alexandria, que venien per negociar amb el sultà, el cònsol es despenjà amb una corda per les muralles del port i pogué fugir⁸⁹.

L'incompliment de les seves obligacions per part d'un cònsol podia ésser castigat, generalment suposem que per aquells que l'havien nomenat, però també hi ha casos en què és el rei qui castiga. Per exemple, l'any 1341, el cònsol de Càller, Miquel Sa-rovira, fou empresonat i castigat després amb una multa pel rei, per haver gosat contradir una decisió del procurador fiscal, que havia confiscat una nau barcelonina culpable d'haver trencat la prohibició del comerç amb Alexandria⁹⁰.

La remuneració del cònsol consistia en un salari i diversos complements; del salari en parlen diverses concessions, però sense concretar

---

⁸⁷R. SALICRÚ, *Notes sobre el consolat de catalans a Siracusa*, p. 706.

⁸⁸J. MUTGÉ, *Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el consolat de catalans a Sevilla*, p. 33.

⁸⁹P. H. DOPP, *Les relations egypto-catalanes et les corsaires au commencement du quinzième siècle*, "Bulletin of the Faculty of Arts, Fouad I University", XI/1 (1949), pp. 3-4 de l'extret.

⁹⁰L. D'ARIENZO, *Una nota sui consolati catalani in Sardegna*, pp. 601-603.

quantitats⁹¹; als consolats d'Alexandria i Beirut-Damasc el cobraven en or a càrrec de la part corresponent al sultà en els impostos pagats pels catalans que passaven per la duana; era el que s'anomenava la "jamequia"⁹²; a més, el consol cobrava un percentatge sobre el valor de les mercaderies negociades pels seus connacionals i també uns drets per les sentències que pronunciava⁹³; cap a la fi del segle XIV el percentatge que cobrava el cònsol sobre el valor de les mercaderies oscil·lava entre el 0'32% i el 0'6%, però no sembla que pogués retenir per a ell tot l'impost sinó que n'havia de retre comptes com també dels beneficis que proporcionava l'alfòndec⁹⁴. A Tunis els tractats establien que cobrés 50 besants, mentre que a Bugia n'havia de cobrar 20⁹⁵. Els cònsols que havien obtingut el càrrec per arrendament podien retenir en tot o en part els ingressos del consolat, segons les condicions estipulades en el contracte de concessió⁹⁶. Guillem de Montcada, per exemple, que fou nomenat cònsol a Alexandria el 1264, havia de percebre la meitat de les rendes del consolat, mentre que l'altra meitat havia d'ésser per al rei. En efecte, en temps de Jaume I alguns alfòndecs, com els de Tunis, Bugia i Alexandria, foren arrendats com altres monopolis; l'arrendador exercia el càrrec de cònsol⁹⁷. Però com que aquest sistema d'arrendament afavoria l'absentisme i l'actuació de substituïts, Pere el Gran passà un sistema de designació directa dels cònsols, que havien de lliurar al rei els dos terços dels ingressos que produís l'alfòndec, mentre que podien disposar de l'altre terç⁹⁸.

---

⁹¹Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne musulmane*, p. 100.

⁹²A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, p. 86.

⁹³Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib*, p. 100.

⁹⁴A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, p. 104.

⁹⁵A DE CAPMANY, *Antiguos tratados de paces y alianzas*, Valencia, Anubar, 1974, p. 83.

⁹⁶Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib*, p. 103.

⁹⁷Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib*, p. 126.

⁹⁸Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib*, p. 273.

3. L'alfòndec

Els consolats estables comptaven amb un alfòndec, on residia el cònsol i on centrava la seva activitat. La construcció solia comptar amb un pati, on es pogués maniobrar amb les mercaderies i els mitjans de transport, i un mur de protecció. Als països islàmics es procurava que l'alfòndec fos autosuficient: solia tenir capella i cementiri propi, taberna i a vegades bordell per evitar que els cristians tinguessin contactes amb dones musulmanes⁹⁹. Sembla que aquestes activitats havien donat mala fama a l'alfòndec d'Alexandria i per això els consellers prohibiren, l'any 1381, que el cònsol vengués vi a la seu del consolat; només podia tenir el destinat al propi consum o per vendre a les persones residents a l'alfòndec; si en volia vendre a altres persones havia d'ésser fora de l'alfòndec i a l'engròs. El cònsol havia d'evitar també que dones de mala reputació rondessin per l'alfòndec¹⁰⁰.

L'alfòndec era al mateix temps hostel i magatzem. Els mercaders, i també els artesans, de la nació titular s'hi podien allotjar, dipositar-hi les mercaderies i llogar-hi una botiga o un obrador, de draperia, per exemple¹⁰¹. Les ordinacions per al consolat d'Alexandria, de 1381, establiren la precedència per llogar-les a favor dels súbdits de la Corona catalano-aragonesa, només després hi podien accedir pelegrins i gent de pas forasters¹⁰². Però els estrangers que arribaven a Alexandria en naus catalanes i que procedien de ports de la Corona tenien els mateixos drets que els súbdits. Moros i jueus no podien allotjar-se a l'alfòndec, a causa de les imposicions religioses d'evitar la cohabitació de cristians amb persones d'altres creences.

Entre el personal de l'alfòndec hi solia figurar el notari, que facilitava les transaccions dels mercaders residents o de pas i redactava els seus testaments, si calia. N'hi havia en els alfòndecs situats a països islàmics, on sembla més imprescindible a causa de la gran diferència de llengua, escriptura i costums, però també als de països cristians, com al de

---

⁹⁹Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne catalane et le Maghrib*, p. 99. C. BATLLE, *La alhóndiga, centro de vida de los catalanes en el norte de África, a Mediterráneo medieval. Scritti in onore di F. Giunta*, Soveria Mannelli, Rubbettino ed., 1989, I, pp. 75-88.

¹⁰⁰A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, pp. 103-104.

¹⁰¹C. BATLLE, *La alhóndiga*, p. 78.

¹⁰²A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, pp. 103-104.

Sevilla. El notari, a més, es devia ocupar de l'escrivania del consolat i de la documentació lligada a l'actuació processal del cònsol, malgrat que es tractava d'una justícia de procediments breus. Alguns cònsols, com els de Sevilla, estaven autoritzats, des de 1283, per nomenar escrivans a la seva demarcació¹⁰³; i també ho estaven els de Tunis¹⁰⁴. En altres llocs o en altres moments, en canvi, era el mateix rei qui nomenava els notaris¹⁰⁵.

Els alfòndecs comptaven també amb un capellà secular o membre d'algun orde religiós: franciscà, dominic, mercedari o trinitari, els quals, per la seva dedicació a la redempció de captius, viatjaven amb freqüència al nord d'Àfrica o al regne de Granada¹⁰⁶.

Els consolats importants tenien recaptador d'impostos, per exigir i administrar les taxes que els mercaders pagaven al cònsol per l'ús del magatzem i el percentatge sobre les transaccions que realitzaven. A més comptaven amb servidors diversos i també amb escuders que proporcionaven escorta al cònsol. A Alexandria i Beirut era obligatori que l'acompanyessin quan sortia al carrer, anava a la duana o visitava les autoritats¹⁰⁷.

L'alfòndec gaudia del privilegi d'extraterritorialitat, que fou respectada generalment, llevat dels casos de ruptures bèl·liques. L'alfòndec de Sevilla fou confiscat diverses vegades en el transcurs de les diverses guerres entre la Corona catalano-aragonesa i Castella. Josefina Mutgé ha seguit totes les peripècies del cònsol de catalans a Sevilla per recuperar l'alfòndec després de la guerra de 1288 i per aconseguir que els mercaders paguessin les despeses que això li havia ocasionat, ja que es negaren a contribuir-hi i portaren el conflicte davant de les corts catalana i castellana¹⁰⁸. Un cas similar fou el que hagué d'afrontar un dels seus successors en el consolat, Jaume Llopart, després d'una nova confiscació i subsegüent recuperació; en aquest cas no sembla que aconseguís ésser indemnitzat per les quantioses despeses que li ocasionaren les seves gestions a la cort

---

¹⁰³J. MUTGÉ, *Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el consolat de catalans a Sevilla*, p. 32.

¹⁰⁴F. CARRERAS I CANDI, *Desenrrotllament del notariat*, a *Miscel·lània Històrica Catalana*, II, Barcelona, 1918, p. 338 i doc. IX.

¹⁰⁵C. BATLLE, *La alhóndiga*, pp. 79 i 81-82; IDEM, *Notícies sobre la milícia*, p. 129.

¹⁰⁶Ch.E. DUFOURCQ, *L'Espagne*, pp. 106, 115, 116-118. C. BATLLE, *La alhóndiga*, pp. 82-83.

¹⁰⁷A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, p. 103.

¹⁰⁸J. MUTGÉ, *Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el consolat de catalans a Sevilla*, p. 33.

castellana; per aquesta causa les relacions amb els mercaders sofriren un gran deteriorament¹⁰⁹.

L'extraterritorialitat fou conculcada també quan l'autoritat local sospitava que en l'interior de l'alfòndec s'havien trencat els pactes bilaterals sobre el consolat. L'any 1343, per exemple, un captiu cristià s'amagà a l'alfòndec català d'Almeria, però les autoritats granadines, que sospitaven que s'hi havia refugiat, escorcollaren l'alfòndec i el trobaren. Els mercaders catalans foren acusats de connivència amb el fugitiu i, malgrat que ho desmentiren enèrgicament, el consol de catalans a Almeria, que era llavors el mallorquí Ramon Venrell, hagué de pagar una multa de mil dobles d'or com a responsable de l'alfòndec. L'incident provocà, naturalment, la protesta del rei Pere el Cerimoniós¹¹⁰.

* * *

Alguns d'aquests cònsols van deixar empremta en la història. Joan de la Via, cònsol de catalans a Constantinoble, es distingí en la defensa de la ciutat, durant el setge que acabà amb la presa de la capital de l'Imperi bizantí pels turcs, el 1453. Juntament amb altres 200 catalans sostingué l'últim reducte emmurallat, quan la resta ja havia sucumbit i per això, juntament amb altres compatriotes que no havien mort durant la lluita i altres estrangers que havien participat en la defensa de la capital, foren condemnats a mort i executats per ordre del sultà Mehmet II¹¹¹.

Més plaent és el record deixat per Bernat Manresa, cònsol a Beirut i a Damasc entre 1385 i 1393. Bernat Manresa donà un notable retaule del pintor Marc de Vilanova al monestir de Santa Caterina del Sinaí, on encara es conserva i permet admirar art català en aquelles llunyanes i desèrtiques terres¹¹².

---

¹⁰⁹J. MUTGÉ, *Projecció de Barcelona en l'àmbit peninsular: notícies sobre el consolat de catalans a Sevilla*, p. 33.

¹¹⁰M. T. FERRER I MALLOL, *La redempció de captius a la Corona catalano-aragonesa (segle XIV)*, "Anuario de Estudios Medievales", 15 (1985), p. 243.

¹¹¹F. SOLDEVILA, *Història de Catalunya*, II, p. 679.

¹¹²A. LÓPEZ DE MENESES, *Los consulados catalanes de Alejandría y Damasco*, p. 132.